

holovnykh kryteriiv navchannia [Spiritual and moral education of primary schoolchildren is one of the main criteria for learning]. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. № 2. S. 72. [in Ukrainian].

Ohurtsova, M. V. (2019). Dukhovno-moralne vykhovannia molodi yak priorytetne zavdannia ukrainskoi osvity [Spiritual and moral education as a factor in the formation of life competencies of students]. *Dukhovnist yak skladova Ukrainiskoi derzhavnosti: zbirnyk mater. mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Kharkiv: KhNUBA. S. 286–287. [in Ukrainian].

Vyshnevskaya, H. P. (2023) Dukhovno-moralne vykhovannia yak chynnyk formuvannia zhyttievnykh kompetentnostei uchniv zakladiv zahalnoi serednoi osvity [Spiritual and moral education as a factor in the formation of life competencies of students of general secondary education institutions]. *Aktualni pytannia u suchasni nauki*. Kyiv. Vyp. 8 (14). S. 765–776. [in Ukrainian].

Borkhovych, S. M. (2016). Poniattia dukhovno-moralne vykhovannia v suchasnomu pedahohichnomu prostori [The concept of spiritual and moral education in the modern pedagogical space. Bulletin of Alfred Nobel University of Dnipro]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia*. № 1. S. 62–68. [in Ukrainian].

Hruts, H. M. (2023). Dukhovno-moralne vykhovannia studentiv pedahohichnykh spetsialnostei [Spiritual and moral education of students of pedagogical specialties]. *Tsinnisni oriientyry suchasnoi osvity v umovakh sohoden-nia kriz pryzmu Ukrainiskoi Khartii vilnoi liudyny: zbirnyk Ternopil'skoho OKIPPO*. Ternopil. S. 105–110. [in Ukrainian].

Fazan, V. V. (2020). Dukhovno-moralne vykhovannia suchasnoho uchnia [Spiritual and moral education of the modern student]. *Dydaskal*. № 20. S. 133–137. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 04.03.2024

УДК 378.016

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-117-1-55-60

Михайло ГАЛАТЮК,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, освітнього
менеджменту та соціальної роботи
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-5824-6036
e-mail: Halatyuk_mi@ukr.net

Юрій ГАЛАТЮК,

кандидат педагогічних наук, професор,
професор кафедри фізики,
астрономії та методики викладання
Рівненського державного
гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-0751-6029
e-mail: Halatyuk@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ НОВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто сутність педагогічної культури як важливої складової професіограми вчителя. На основі аналізу наукової літератури, а також використання методів емпіричного й теоретичного рівня наукового пізнання запропоновано визначення педагогічної культури вчителя. Відзначено, що педагогічна культура – це інтегративна система, процес і результат самоорганізації та еволюціонування освітнього простору, що інтеріоризуються у компетентнісний досвід педагога. Наголошено, що запропоноване визначення педагогічної культури вимагає подальшого дослідження крізь призму системного й

синергетичного підходів до аналізу освітнього простору.

Встановлено, що педагогічна культура – це системне утворення, яке перебуває в діалектичних взаємозв'язках з усіма видами особистісної культури вчителя. Основою педагогічної культури вчителя є система педагогічних цінностей та особистісних якостей, котрі застосовує педагог під час професійної діяльності.

У процесі аналізу педагогічної культури як феномена педагогічної практики з'ясовано, що функціональною основою педагогічної культури вчителя, її

стрижем є педагогічна майстерність.

Запропоновано основні критерії визначення рівня розвитку педагогічної культури на прикладі підготовки фахівців фізичного виховання.

Ключові слова: культура, розвиток, майстерність, фізичне виховання, підготовка, вчитель, досвід, фахівець, творчість.

Mykhaylo HALATYUK,
Candidate of Pedagogic Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy,
Education Management and
Social Work Department
Rivne State University of Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5824-6036
e-mail: Halatyuk_mu@ukr.net

Yurii HALATYUK,
Candidate of Pedagogic Sciences, Professor,
Professor of the Department of Physics,
Astronomy and Teaching Methods,
Rivne State University of Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0003-0751-6029
e-mail: Halatyuk@ukr.net

PEDAGOGICAL CULTURE OF THE TEACHER IN THE CONTEXT OF THE NEW PARADIGM OF EDUCATION

Abstract. The article examines the essence of pedagogical culture as an important component of the professional profile of a teacher. Based on the analysis of scientific literature, as well as the use of methods of empirical and theoretical level of scientific knowledge, a definition of the pedagogical culture of the teacher is proposed. It was noted that pedagogical culture is an integrative system, the process and result of self-organization and evolution of the educational space, which are internalized into the competence experience of the teacher. It is emphasized that the proposed definition of pedagogical culture requires further research through the prism of systemic and synergistic approaches to the analysis of educational space.

It was established that pedagogical culture is a systemic formation that is in dialectical relationships with all types of personal culture of the teacher. The basis of the pedagogical culture of the teacher is the system of pedagogical values and personal qualities that the teacher uses during professional activity. It was found that the types of teacher's personal culture include: methodological, ethical, speech and others. Thus, pedagogical culture is an important tool that provides regulation of the educational process in the direction of improving the quality of subject-subject interaction between the teacher and the student body.

In the process of analyzing the pedagogical culture as a phenomenon of pedagogical practice, it was established that the functional basis of the pedagogical culture of the teacher; its core is pedagogical mastery.

Pedagogical mastery of the teacher implies the presence of pedagogical abilities, general culture, competence,

broad education, psychological stability and literacy, as well as methodological training.

The main criteria for determining the level of development of pedagogical culture on the example of the training of specialists in physical education are proposed. These criteria include: possession of subject competence, knowledge of principles and laws, methods and means of sports training, inclination to pedagogical creativity, and others.

Key words: pedagogical culture, development, mastery, physical education, training, future teacher, experience, specialist, creativity.

Постановка проблеми. В умовах освітніх реформ і лише часткової готовності освітян до них, відсутності стабільної ситуації в процесах державотворення, актуальною лишається потреба в підготовці сучасного вчителя новітньої школи – педагога освітніх змін. Роздумуючи над проблемою підготовки педагогів, мимохідь цікавимося: «Хто він – сучасний учитель?». У науковій літературі зафіксована низка варіацій відповідей на поставлене запитання. Вважаємо, що переважна більшість думок свідчить про те, що сучасний учитель новітньої школи це насамперед педагог-новатор, який здатний до самореалізації в освітньому просторі, готовий творчо розв'язувати завдання професійно-педагогічної спрямованості. В означеній статті спробуємо обґрунтувати нашу думку.

Епоха завершення третьої цифрової революції, початок процесів інтеграції освітнього простору в кластери Індустрії 4.0 вимагає вчителів нового типу, які володіють високим рівнем фахової підготовки і

педагогічної культури. Ми вважаємо, що вчитель має бути не лише носієм соціокультурного досвіду минулих поколінь, але й основним рушієм процесів розвитку сучасного освітнього простору.

Актуальність розвитку педагогічної культури вчителів обумовлена суперечністю між змінами, які вносяться в зміст освітніх програм і стандартів до їх підготовки і наявним рівнем розвитку педагогічної культури сучасного педагога. Зважаючи на актуальність означеної проблеми, вважаємо за необхідне детально розглянути суть педагогічної культури вчителя.

Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить про використання системного, модельного, аксіологічного та філософсько-методологічних підходів до визначення соціокультурних домінант і з'ясування тенденцій формування педагогічної культури вчителів у контексті новітньої парадигми освіти (Беспалько, 1989; Лаврентьева, 2014; Лутаєва, 2013; Плиска, 2018; Сисоєва, 2006). Основою моделювання професійно-педагогічного прообразу взірцевого вчителя, як правило, є компетентнісний досвід щодо теорії і практики навчання учнів та філософські концепції еталону особистості – людини високого інтелекту, наполегливої, успішної, яка готова здійснювати педагогічну діяльність та плідно працювати для своєї країни.

На наше переконання, дослідження феномена педагогічної культури, її значущості для вчителів необхідно здійснювати на міждисциплінарному науковому рівні. Сутність педагогічної культури визначається результатами наукових розвідок у розрізі акмеології, дидактики, психології та філософії педагогічної діяльності (В. Бондар, С. Пальчевський, І. Малафіїк).

Результати педагогічних досліджень (Лаврентьева, 2014; Лутаєва, 2013; Зязюн, 2008; Шиян, 1997), у яких пропонуються науково-методичні концепції та інструменти підготовки вчителів, засвідчують про наявність пізнавального інтересу дослідників не лише до змісту педагогічної культури, але й до суміжних понять, як-от «професійна культура» та «компетентність», «педагогічна майстерність», «педагогічні тактика, стиль і техніка».

У наукових працях виокремлено змістове наповнення особистісної педагогічної культури випускників закладів вищої освіти крізь компонентний аналіз професійної компетентності, а саме: мовленнєвої, етичної, інформаційної, комунікативної та інших (Лутаєва, 2013; Плиска, 2018).

Особливо цінними є результати досліджень, які здійснив творчий колектив наукової школи педагогічної майстерності І. Зязюна (2008). Провідними дослідниками (О. Дубасенюк, О. Пехота, С. Сисоєва) обґрунтовано теоретичні і методичні положення професійного вдосконалення вчителя, а також розвитку різних складових педагогічної культури фахівців.

Важливе значення у дослідженні феномена педагогічної культури вчителя набули наукові праці вчених у галузі педагогіки професійного спрямування (Ш. Амонашвілі, В. Андрущенко, І. Бех, В. Сухомлинський, Н. Ничкало та ін.).

Узагальнення результатів наукових робіт С. Витвицької, М. Гриньової, В. Лозової дозволяє вивчати феномен педагогічної культури вчителів як системне

утворення особистості. Виявляється, що педагогічна культура перебуває в діалектичних взаємозв'язках з усіма видами особистісної культури вчителя, наприклад, методологічною, етичною, мовленнєвою. Основою педагогічної культури є система педагогічних цінностей, що розвиваються та використовуються під час освітньої роботи вчителя. Педагогічні цінності в поєднанні з педагогічною технікою надають впевненості і створюють можливості продуктивної професійно-педагогічної діяльності вчителя (Лутаєва, 2013; Зязюн, 2008).

Мета статті – окреслити значущість педагогічної культури як складової професіограми вчителя, а також запропонувати основні критерії визначення рівня розвитку педагогічної культури на прикладі фахівця фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку В. Беспалька, педагогічна культура є складовою загальної культури вчителя, в якій наявні духовні та матеріальні цінності освіти, навчання та виховання, методи творчої діяльності, необхідні для успішної реалізації особистості в суспільстві, а також досягнення освітньо-виховних цілей і розв'язання педагогічних задач (Беспалько, 1989).

У процесі порівняльного аналізу тенденцій розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні та Польщі з'ясовано (Плиска, 2018, с. 8), що педагогічна культура окреслює ступінь ґрунтовності оволодіння фахівцем знаннями педагогічної теорії в її постійному розвитку, здатність застосовувати набуті знання самостійно, методично обґрунтовано, а також із високою продуктивністю у педагогічному процесі з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

На думку Т. Лутаєвої (2013), до основних складових педагогічної культури належать: трудові вміння, організаторські здібності, духовні цінності, наукова, творча та особистісна ерудиція, комунікативна культура і мовленнєва культура, педагогічна етика, а також систематична діяльність у контексті педагогічного, методичного, морально-духовного самовдосконалення.

У процесі аналізу педагогічної культури як феномена педагогічної практики, а також дослідження полікультурної компетентності встановлено, що функціональною основою педагогічної культури, її стрижнем є педагогічна майстерність (Лутаєва, 2013; Лаврентьева, 2014).

Високий рівень педагогічної майстерності фахівця фізичного виховання передбачає компетентність з історії, теорії та сучасної практики фізичного виховання, знання дидактики спорту, володіння педагогічним досвідом, дотримання педагогічних цінностей. На думку І. Зязюна (2008), педагогічна майстерність – це результат наполегливої праці з розвитку науково-педагогічних знань, умінь і навичок, а також методичного мистецтва.

Педагогічна майстерність формується на основі особистих здібностей, педагогічних знань і вмінь, що необхідні для виконання педагогічних функцій. У процесі обґрунтування суті педагогічної майстерності акцентується увага на тому, що вчитель фізичної культури є організатором розумного та здорового способу життя. У контексті цього педагогічна майстерність

тракується крізь мистецтво навчання і виховання, яке потрібно вдосконалювати (Шиян, 2006).

Ми поділяємо думку науковців про те, що педагогічна майстерність передбачає наявність педагогічних здібностей, загальну культуру, компетентність, широкую освіченість, психологічну стійкість і грамотність, а також методичну підготовку. Педагогічна майстерність полягає у здатності зрозуміти та доступно викладати учням навчальний матеріал, робити його цікавим для учнів, підсилити пізнавальний інтерес до предмета, активізувати роботу учнів. Учителю повинен уміти (за потреби) творчо підходити до вирішення освітніх завдань. Творчість учителя, як правило, полягає в умінні вирішувати проблемні ситуації навчання нестандартними способами. Вчитель повинен уміти трансформувати, адаптовувати навчальний матеріал відповідно до особливостей рівня підготовки учнів, складне робити легким і простим, а незрозуміле – зрозумілим (Шиян, 2006, с. 216).

Із метою досягнення поставленої мети статті ми дотримувалися думки, що стосується суті педагогічної культури в контексті професіоналізму фахівців фізичного виховання. Зважаючи на це, проблема професіоналізму вчителя фізичної культури вирішується шляхом накопичення компетентнісного досвіду фізичного виховання учнів.

Початковим етапом формування компетентнісного досвіду є проходження фахівцями фізичного виховання педагогічної практики в ліцеї (гімназії). Проходження педагогічної практики як важливої складової підготовки фахівця допоможе запобігти некомпетентному втручанням в освітню галузь тих фахівців, які не готові в подальшому підвищувати свій професійний рівень. Річ у тім, що діяльність фахівця фізичного виховання, який є професіоналом, може бути успішною, або неуспішною. Наголосимо на тому, що професіоналом фахівець не народжується, а професіоналізм здобувається в процесі діяльності за фахом і крізь уміння творчо вирішувати педагогічну проблему, над якою працює вчитель (Свідзинський, 2008).

З іншого боку, практика підготовки фахівців фізичного виховання засвідчує, що навчання в закладі вищої освіти, а також захист магістерської роботи, як правило, підтверджується відповідним дипломом, який є необхідною умовою успішності фахівця, але не є гарантією його професіоналізму. Щодо цього відомий науковець Нільс Бор стверджує: «Хотів би у Вас поцікавитись, а хто такий професіонал? Переважна більшість скаже, що професіонал – це суб'єкт певної сфери, який знає все про предмет своєї діяльності. Однак із наведеним визначенням неможна погоджуватись, адже знати про предмет своєї діяльності все, на жаль, неможливо». Продовжуючи думку фізика-теоретика Н. Бора зауважимо, що професіонал – це суб'єкт професійної діяльності, який добре орієнтується в найскладніших ситуаціях, знає неприпустимі помилки своєї професії, а також володіє компетентнісним досвідом їхнього передбачення і запобігання (Гейзенберг, 1991; Свідзинський, 2008).

А. Свідзинський (2008), здійснюючи критичний аналіз визначень поняття «культура», стверджує, що воно є феноменом самоорганізації ноосфери. На його

думку, процес самоорганізації має свій початок і набуває подальшого розвитку в ноосфері з поступовим переходом у світ речей, або лишається на рівні ідеї (не матеріалізується), культура ж відповідно підпорядковується ширшому поняттю – самоорганізації. Звідси випливає, що педагогічна культура – це процес і результат самоорганізації педагогічної діяльності.

У контексті результатів нашого дослідження (Галатюк, 2020), а також на основі застосування методу аналогії та екстраполяції до синергетичної концепції культури, ми вважаємо, що педагогічна культура в широкому значенні – це інтегративна система, процес і результат самоорганізації та еволюціонування освітнього простору, які інтеріоризуються у компетентнісний досвід педагога.

Запропоноване трактування педагогічної культури, на нашу думку, має універсальний характер та вимагає подальшого уточнення крізь призму системного підходу до аналізу освітнього простору. Зауважимо, що невід'ємною складовою освітнього простору є сам педагог як активний учасник процесів його удосконалення.

На основі аналізу літературних джерел (Лаврентьєва, 2014; Лутаєва, 2013; Зязюн, 2008; Плиська, 2018; Сисоєва, 2006), викладених міркувань, розкриємо основні критерії розвитку педагогічної культури на прикладі вчителя фізичного виховання. Отже, до основних критеріїв належить:

- володіння предметною компетентністю, що передбачає знання теорії і практики фізичного виховання, основ спортивної підготовки і здоров'я молоді, основні напрями вдосконалення системи фізичного виховання та ін. Знання з предмета викладання, психології, валеології і сучасної теорії спорту, а також уміння використовувати міжпредметні зв'язки;

- дотримання основних дидактичних принципів навчання, знання методів і засобів спортивного тренування. Використання сучасних технічних засобів, інноваційних та інтерактивних технологій у контексті ситуативного моделювання (імітаційні та рольові ігри), кооперативного навчання (робота в малих групах), реалізації медійних технологій;

- сформованість мотиваційної сфери: педагогічних почуттів та необхідних психологічних якостей, що впливають на можливості педагогічного проектування, організацію власної діяльності й пізнавальної діяльності учнів та їх рефлексію. В означеному контексті слід виокремити: ініціативність, самокритичність, уміння володіти собою, співробітництво та інші. На нашу думку, внутрішні мотиви підвищують продуктивність педагогічної діяльності. Самовіддача та наполегливість є основою самовдосконалення, мобілізації внутрішніх ресурсів для досягнення бажаного результату;

- володіння педагогічною технікою, що характеризує форму професійної поведінки вчителя. Педагогічна техніка передбачає знання та використання системи інструментів і прийомів навчального впливу та комунікації. Вона характеризує рівень свідомого ставлення до виконання професійних обов'язків, передбачає рефлексію, самоконтроль і саморегуляцію своїх дій, емоційного та психофізичного станів;

– володіння комунікативною компетентністю. Вона проявляється у здатності враховувати права та інтереси учнів, створювати дискусійний простір, умінні чітко формулювати запитання та слухати відповіді, виправляти помилки, демонструючи повагу та гуманне ставлення до особистості учня. Вміння застосовувати інтерактивні методи навчання у формі круглих столів, форумів, конференцій тощо;

– проєктно-організаційний складник педагогічної культури. Зміст цього чинника проявляється у здатності проєктувати і організувати навчально-пізнавальну діяльність, здійснювати управління нею. Зокрема, у контексті спортивного виховання – це уміння організувати та здійснювати управління спортивно-масовими заходами, залучати учнів до занять фізичною культурою, до участі в спортивних змаганнях. На суб'єктному рівні проєктно-організаційний складник педагогічної культури вчителя фізичного виховання полягає в тому, що педагог є взірцем для учнів, володіє механізмами виховного впливу та знає шляхи розвитку спортивного стилю життєдіяльності учнів;

– контрольно-корегувальний складник педагогічної культури, що характеризує здатність забезпечення зворотного зв'язку у взаємодії учитель-учень. Цей критерій стосується управління процесом самовдосконалення учнів. Учитель повинен уміти об'єктивно оцінювати рівень індивідуального розвитку кожного учня, його рівень підготовки, знань і якостей. Відповідні педагогічні вміння проявляються у наданні індивідуальної підтримки та допомоги учню на шляху досягнення освітніх та спортивних результатів;

– креативність педагога. Творча педагогічна діяльність є специфічним процесом, основа якого – пошуково-дослідницька діяльність. Творчий учитель не використовує готові методичні моделі, а трансформує їх, створює власні, нові, що відповідають потребам, особливостям і обставинам конкретної освітньої діяльності. Фахівець з високою педагогічною культурою повинен уміти аналізувати свій педагогічний досвід і впроваджувати педагогічний досвід інших, урахувавши свої професійні якості та творчу індивідуальність.

Розглянута модель педагогічної культури крізь призму критеріїв, що характеризують рівень її сформованості, має універсальний характер. Вона може бути застосована для розкриття і конкретизації змісту і оцінки педагогічної культури в контексті підготовки фахівців не тільки фізичного виховання, але й учителів природничих предметів, математики тощо.

Висновки. У межах однієї статті неможливо розкрити всі аспекти багатогранного поняття «педагогічна культура». Як відомо, глибина вивчення наукової проблеми визначається методологією дослідження. Зважаючи на це, у процесі цієї наукової розвідки ми використовували аналітико-синтетичний метод дослідження, який дає можливість крізь призму основних критеріїв розкрити зміст і оцінити рівень сформованості педагогічної культури вчителя на прикладі фахівця фізичного виховання.

Водночас зауважимо, що педагогічна культура є складною психолого-дидактичною категорією, багатогранний зміст якої не можна повністю розкрити у формі однієї дефініції. Для більш глибокого вивчення

феномену педагогічної культури, зокрема як цілісності, потрібно використовувати методологічно складніші методи та інструменти наукового пізнання, наприклад, системний і синергетичний підходи.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні сучасних методів і засобів підвищення педагогічної культури вчителів, а також у дослідженні взаємозв'язку педагогічної культури з іншими складовими професіограми фахівців фізичного виховання, а також у контексті підготовки педагогічних фахівців з природничих предметів, математики тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Беспалько, В. П. (1989). Педагогіка та прогресивні технології навчання. Київ: Педагогіка. 192 с.

Лаврентьева, О. О. (2014). Развитие методологической культуры майбутніх учителів природничих дисциплин у процесі професійної підготовки: теоретико-методичний аспект: монографія. Київ: КНТ. 456 с.

Лутаєва, Т. В. (2013). Педагогічна культура. Харків: НФаУ. 156 с.

Плыска, Ю. С. (2018). Тенденції розвитку особистісної педагогічної культури вчителя в Україні і Польщі: порівняльний аналіз: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. Острог. 538 с.

Сисова, С. О. (2006.). Основи педагогічної творчості. Київ. 344 с.

Зязюн, І. А. (2008). Педагогічна майстерність. Київ: Богданова 376 с.

Шиян, Б. М. (1997). Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ. 508 с.

Шиян, Б. М. (2006). Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. Ч. 2. 248 с.

Свідзинський, А. В. (2008). Синергетична концепція культури. Луцьк: Вежа. 696 с.

Гейзенберг, В. (1991). Фізика та філософія. Київ: Наука. 398 с.

Галатюк, М. Ю. (2020). Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання в контексті розвитку їх спортивної культури. *Інноваційна педагогіка*. № 21. Т. 3. С. 184–187.

REFERENCES

Bespalko, V. P. (1989). Pedagogika ta prohresywni tekhnolohii navchannia [Pedagogy and progressive learning technologies]. Kyiv: Pedagogika. 192 s. [in Ukrainian].

Lavrentieva, O. O. (2014). Rozvytok metodolohichnoi kultury maibutnikh uchyteliv pryrodnychkh dystsyplin u protsesi profesiinoi pidhotovky: teoretyko-metodychnyi aspekt: monohrafiia [The sciences teachers' methodological culture development in the course of their professional training – the theoretical-methodical aspect: monograph]. Kyiv: KNT. 456 s. [in Ukrainian].

Lutaieva, T. V. (2013). Pedagogichna kultura [Pedagogical culture]. Kharkiv: NFaU. 156 s. [in Ukrainian].

Plyska, Yu. S. (2018). Tendentsii rozvytku osobystisnoi pedagogichnoi kultury vchytelia v Ukraini i Polshchi: porivnialnyi analiz [Trends in the development of a teacher's personal pedagogical culture in Ukraine and Poland: a

comparative analysis]: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01. Ostroh. 538 s. [in Ukrainian].

Sysoieva, S. O. (2006.). *Osnovy pedahohichnoi tvorchosti* [Basics of pedagogical creativity]. Kyiv: Milenium. 344 s. [in Ukrainian].

Ziaziun, I. A. (2008). *Pedahohichna maisternist* [Pedagogical skill]. Kyiv: SPD Bohdanova A. M. 376 s. [in Ukrainian].

Shyian, B. M. (1997). *Teoretyko-metodychni osnovy pidhotovky vchyteliv fizychnoho vykhovannia v pedahohichnykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and methodological foundations of physical education teacher training in pedagogical educational institutions]: dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.04. Kyiv. 508 s. [in Ukrainian].

Shyian, B. M. (2006). *Teoriia i metodyka fizychnoho*

vykhovannia shkoliariv [Theory and methods of physical education of schoolchildren]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan. Ch. 2. 248 s. [in Ukrainian].

Svidzynskyi, A. V. (2008). *Synergetychna kontseptsiia kultury* [Synergetic concept of culture]. Lutsk: Vezha. 696 s. [in Ukrainian].

Heizenberh, V. (1991). *Fizyka ta filosofiiia* [Physics and philosophy]. Kyiv: Nauka. 398 s. [in Ukrainian].

Halatiuk, M. Yu. (2020). *Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia v konteksti rozvytku yikh sportyvnoi kultury* [The professional training of prospective specialists of physical education in the context of development their sports culture]. *Innovatsiina pedahohika*. № 21. T. 3. S. 184–187. [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції: 09.01.2024

УДК 378.37.013

DOI: 10.37026/2520-6427-2024-117-1-60-64

Раїса ПРИМА,

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії
і методики початкової освіти
Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0000-0002-3278-1900
e-mail: primar@ukr.net*

Дмитро ПРИМА,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії
і методики початкової освіти
Волинського національного університету
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0000-0002-2102-9932
e-mail: primad35@ukr.net*

ВИХОВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ ОСОБИСТОСТІ У НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті висвітлено істотні позиції щодо проблеми виховання соціальної зрілості особистості, атрибутивних ознак цього феномену в науковому дискурсі. Актуалізовано необхідність виховання соціально зрілої особистості зі сформованими соціальними настановами, ціннісним ставленням до соціальних норм, до інших людей, здатної до активного включення в соціальне життя країни, до здійснення соціальних змін й активної самозміни. Виявлено зростаючий науковий інтерес до зрілості особистості як однієї з домінуючих характеристик процесів соціального функціонування в сучасному світі. Констатовано наукову полеміку щодо змісту та об'єктивних критеріїв, що характеризують людську зрілість. Конкретизовано сутність дефініції «зрілість особистості» у довідкових виданнях і наукових візіях учених.

Виокремлено риси особистісної зрілості. Встановлено, що феномен соціальної зрілості є більш дослідженим у західній психологічній теорії й акумулює загальні уявлення про соціальні якості людини, виконувани нею соціальні функції, ступені володіння індивідом своєю суспільною сутністю, а отже, розглядається у різних ракурсах індивідуального самовизначення. Узагальнено, що атрибутом соціальної зрілості особистості є віддзеркалення двобічного зв'язку, за якого не лише діяльність формує соціальні якості особистості, а й акумульований в індивіді особистісний потенціал втілюється для вдосконалення цієї діяльності та суспільних відносин.

Ключові слова: атрибутивні ознаки, виховання, зрілість особистості, науковий дискурс, розвиток особистості, самовизначення, соціальна зрілість.